

”Även solen har sina fläckar”

En studie om integrering, segregering och
kategorisering av elever med fysiska
funktionshinder

Av Lena Levin

Socialhögskolan vid Lunds Universitet
SOPA63
Ht- 09

Handledare: Kristina Göransson

ABSTRACT

Author: Lena Levin

Title: Also the sun has its spots: A study on integration, segregation and categorisation of students with physical disabilities. (translated title)

Supervisor: Kristina Göransson

In Swedish law it is an ambition that as many students as possible should attend regular schools and that the Swedish school should be a school for all. But the integration of students with disabilities in a class with non-disabled students can lead to feelings of alienation, to be outside and different from the others. The purpose of this study was to examine what thoughts young people with physical disabilities had before the choice of high school. The aim was also to examine their experiences of going to integrated classes with students without disabilities, or to segregated classes with only disabled students. The study was based on a qualitative, semi-structured group interview consisting of five young adults with physical disabilities who previously had gone to a nationwide high school for young people with disabilities. Interview questions addressed the advantages and disadvantages of attending integrated or segregated classes, and how this affected the students' social identity. The analysis used two theories, the normalization and stigmatization theories to explain the results that emerged and to put them into a proper context. Also other literature and previous research studies relevant to the subject were used. In conclusion, the study showed that the respondents felt a more negative treatment in the segregated class than they experienced in the regular class, mainly because they felt that lower standards of education were expected from them. At the same time the answers from the respondents' showed the importance of having someone to identify themselves with. It also became clear in this study that they appreciated the fellowship and understanding from other students in similar circumstances in the segregated class. In the regular class, it was important for students to get classmates who were not disabled, which showed the desire to not be categorized by their disability, but to be treated as "normal" adolescents.

Keywords: physical disabilities, school, integration, segregation

Innehållsförteckning.....	sid. 1
Förord.....	3
1. Inledning.....	4
1.1 Bakgrund.....	4
1.2 Problemformulering.....	4
1.3 Syfte.....	6
1.4 Frågeställningar.....	6
1.5 Centrala begrepp.....	6
1.6 Från institution till integration.....	8
1.7 Salamancadeklarationen.....	9
2. Tidigare forskning.....	10
3. Teoretisk referensram.....	13
3.1 Stigmatisering.....	13
3.2 Normalisering.....	14
4. Metod.....	15
4.1 Tillvägagångssätt.....	15
4.2 Urval.....	17
4.3 Intervjusituation.....	18
4.4 Analysmetod.....	18
4.5 Etiska övervägande.....	19
5. Resultat och analys.....	20
5.1 Riksgymnasiet och dess målgrupp.....	20

5.2 Respondenternas tankar inför gymnasievalet.....	21
5.3 Integrerad eller segregerad klass.....	23
5.3.1 Respondenternas upplevelser av kravnivån.....	24
5.4 Interaktion mellan skolans elever.....	27
5.5 Elevers bemötande och attityder.....	29
6. Sammanfattning och slutdiskussion.....	32
6.1 Egna reflektioner.....	34
Referenslista.....	36
Bilagor.....	40
Bilaga 1 Intervjuguide	
Bilaga 2 Telefonintervjuguide	

Förord

Först och främst vill jag tacka mina intervjupersoner som har ställt upp och gjort denna C-uppsats möjlig genom att låta mig ta deras tid i anspråk.

Stort tack till min handledare Kristina Göransson för all hjälp och goda råd under arbetets gång.

Jag vill även tacka min familj för att de har stått ut med en upptagen mamma och fru under dessa två månaders uppsatsarbete.

Lund januari 2010

Lena Levin

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Min intention med den här uppsatsen var från början att intervjua rullstolsburna ungdomar med fysiska funktionshinder på några kommunala gymnasieskolor för att ta del av deras tankar inför gymnasievalet med hänsyn till fysisk tillgänglighet på skolorna och känsla av delaktighet. Detta visade sig vara svårare än jag trott, då det inte går eller har gått några rullstolsburna elever de senaste åren på de skolor jag kontaktade. Var går rullstolsburna ungdomar då, och varför går de inte på de kommunala gymnasieskolorna?, blev då självklara följdfrågor. Jag mailade till några handikapporganisationer och beskrev mitt ärende och blev därmed hänvisad till riksgymnasierna - skolor för svårt rörelsehindrade ungdomar.

I svensk skollagstiftning är det en ambition att en så stor andel elever som möjligt ska gå i den vanliga skolan. Efter att ha läst en del litteratur och artiklar och satt mig in i ämnet, blev jag funderad över om samhällets strävan att integrera alla alltid är den bästa lösningen för den enskilde individen. Och vad innebär egentligen begreppet integrering? För att kunna bli integrerad in i något måste man ha varit segregerad tidigare, vilket visar på att samhället redan från början betraktar personer som är annorlunda än normaliteten som exkluderade. Vad är då normalitet och vem bestämmer vad som är normalt? Detta var tankar som kom för mig och jag fann det därför intressant att undersöka hur personer med rörelsehinder själva ställer sig till dessa frågor.

1.2 Problemformulering

År 1962 ändrade riksdagen skollagen så att den obligatoriska skolplikten även skulle gälla för barn med rörelsehinder (Skollagen 1962: 319). Sedan dess har lokaler, pedagogik och läromedel utvecklats i de svenska klassrummen. Även kunskapen och förståelsen för olika elevers skiftande behov och förutsättningar har ökat. Att den svenska skolan ska vara *en skola för alla*, är en av skolpolitikens grundsatser (Martinsson 2008a). Inom skolpolitiken strävar man därför efter att barn och ungdomar med olika funktionsnedsättningar ska integreras i "vanliga" skolor. Detta kräver i första hand att den fysiska miljön på skolorna är tillgänglig för alla. Fysiska hinder orsakar även sociala hinder och är således inte bara en fråga om

bristande framkomlighet. De försvårar även social delaktighet för elever med funktionsnedsättning (Paulsson & Stenberg 2009). Enligt företrädare för Sveriges samlade handikapprörelse är bristande tillgänglighet till fysisk miljö den i sig största orsaken till att inte uppnå jämlikhet och full delaktighet (Göteborgs Posten 2008).

I många fall kan därför placering i särskild skola eller undervisningsklass vara en nödvändig lösning för elever med funktionsnedsättning, då vanliga klasser och skolor inte erbjuder tillräcklig tillgänglighet och anpassning. Skolors fysiska tillgänglighet är således en av flera samverkande faktorer som påverkar val av särlösningar (Nygren 2008).

För ungdomar med svåra rörelsehinder finns det sedan 1990-talet fyra riksrekryterande gymnasieskolor i Sverige, belägna i Umeå, Stockholm, Göteborg och Kristianstad. Riksgymnasiet fungerar som en vanlig skola men med en mer flexibel form där studieplanen anpassas utifrån varje elevs behov. Hela verksamheten är förlagd till en vanlig kommunal gymnasieskola, där även elever utan funktionsnedsättning går. Skolan är fysiskt tillgänglig och har även tillgång till lokaler för habilitering. På riksgymnasiet finns möjlighet att gå i en så kallad Rh-klass (rörelsehinderklass) med färre antal elever och lägre studietakt, men även integrerad i vanlig klass tillsammans med elever utan funktionsnedsättning (Lang 1997).

Enligt en studie som tidigare gjorts på grundskolor och särskolor där man valt mellan att integrera elever med funktionsnedsättning i ”vanliga” klasser eller inte, råder det delade meningar i frågan. För en del elever känns det som en befrielse att komma till en mindre klass med andra i liknande situation. Det betyder mycket att ha någon att identifiera sig med, och att inte alltid känna sig annorlunda eller sämst. För andra är det oacceptabelt att stoppa in vissa barn i särskilda skolformer som skapar främlingskap och en tydlig ”vi-dom” känsla (Boethius 2009).

I mitt examensarbete är jag intresserad av att undersöka hur ungdomar med fysisk funktionsnedsättning upplever integrering och segregering på gymnasienivå, och vilka tankar de har haft inför gymnasievalet. Fokus ligger på riksgymnasiet och den valmöjlighet elever har att gå integrerad i ”vanlig” klass, så kallad storklass eller i mindre klass, Rh-klass. Är det alltid självklart att skolan ska sträva efter full integrering av elever med funktionsnedsättning? Hur kan det påverka deras känsla av att vara avvikande, annorlunda än de andra i klassen utan

funktionsnedsättning? Kan det istället förstärka deras känsla av utanförskap? Vilken betydelse har den upplevda kravnivån på valet?

1.3 Syfte

Mitt syfte är att belysa ungdomars egen syn på att integrera respektive segregera elever med funktionsnedsättning i skola / klass.

1.4 Frågeställningar

- Vilka faktorer har påverkat ungdomarnas val av gymnasieskola?
- Hur ser ungdomarna på att integreras i ”vanlig” klass, respektive att gå i segregerad Rh-klass och hur kan det påverka deras kunskapsmässiga utveckling?
- I vilken utsträckning interagerar riksgymnasieelever med ungdomar utan funktionsnedsättning?
- Hur upplever de bemötande och attityder från andra elever?

1.5 Centrala Begrepp

Jag har två centrala begrepp som jag i min uppsats vill lyfta fram och förklara eftersom de ofta används inom handikappolitiken i olika sammanhang och eftersom det är utifrån dessa begrepp min uppsats ska byggas: integration och segregation. Jag kommer också att klargöra skillnader i begreppen funktionsnedsättning, funktionshinder och handikapp.

Integration

Begreppet integration kännetecknas i sin ursprungliga och genuina mening av gemenskap och helhet, där alla har sin naturliga tillhörighet och medansvar för att forma helheten (Emanuelsson 2004). Det finns många olika former av integrering som forskare använder sig av för att förklara innebörden av begreppet, exempelvis: fysisk- och social integrering, funktionell- och samhällelig integrering, individual- grupp- och lokalintegrering, organisatorisk- och internationell integrering. Alla dessa begrepp används idag i olika former beroende på syftet och vad man fokuserat på att lyfta fram, och kan sägas utgöra olika riktningar i en integreringsprocess (Brodin & Lindstrand 2004).

I skolvärlden används begreppet integrering ofta på ett missvisande sätt där det benämns som ett försök att ”flytta in” enskilda, avvikande elever eller grupper av elever i den ”vanliga” klassen. Man talar då om enskilda individer som integrerade, istället för att sträva efter att utveckla en integrerande miljö. Den ideologiska målsättningen – *en skola för alla*, blir då en beteckning för olika organisatoriska åtgärder och placeringar av enskilda individer, ett slags etikettering och särkategorisering av eleverna. Istället för att försöka åstadkomma en väl integrerad gemenskap i en grupp med individer med olika förutsättningar, står begreppet då för en slags metod för behandling av avvikande personer (Emanuelsson 2004).

Tossebro menar att ordet integrering är en markering av att egentligen inte höra till, en markering som används för att beskriva att någon inte är en del av helheten. Därför är det, enligt Tossebro, bättre att ersätta ordet integrering med inkludering, då det inte är individen som ska integreras utan samhället som ska vara inkluderande (Tossebro 2004). Enligt Emanuelsson är betydelsen av ”inclusion” i stort sett liktydig med integrationsbegreppets ursprungliga och genuina betydelse. Dock används begreppet inkluderad många gånger på samma missvisande sätt som integrerad vid benämning av någon enskild individ, vilket således visar på att begreppsbytet egentligen inte haft någon betydelse. Förutsättningar och villkor ändras inte automatiskt genom byte av begrepp (Emanuelsson 2004).

I den här uppsatsen kommer jag att använda mig av begreppet integrering eftersom det är, och har varit, ett centralt ord när det gäller politik och forskning inom handikappområdet de senaste årtiondena.

Segregation

Segregation är motsatsen till integration och innebär ett avskiljande och/ eller särskiljande. Den innebär ett hot mot utvecklingen av integration, och på så sätt också mot demokrati och mänskliga rättigheter. Hotet kan ses som värderingar som leder till utpekande och utstötning av avvikelser och avvikande. Det sätt på vilket samhället behandlar sina ”svaga” medborgare, är ett tecken på om samhället utvecklas mot segregation eller integration (Emanuelsson 2004).

Definition av begreppen *funktionshinder/ funktionsnedsättning, handikapp*:

För att tydliggöra och särskilja begreppen funktionshinder och handikapp utgår jag från WHO's definition enligt Skolverkets hemsida: "En funktionsnedsättning eller ett funktionshinder är den begränsning av individens funktionsförmåga som är följden av skada eller sjukdom. Handikapp är de negativa följderna av funktionshindret i förhållandet mellan individen och dennes omgivning. Handikapp är således inte en egenskap hos en enskild person utan i stället förhållandet mellan funktionshindret och personens omgivning. Med denna definition är handikapp något relativt, något som uppstår först i samspelet mellan individen och den omgivande miljön"(Definition enligt WHO 1980) (Skolverket 2003).

I Sverige används begreppen funktionshinder och funktionsnedsättning synonymt. I medicinsk litteratur används ofta ordet funktionsnedsättning, medan andra vetenskapsområden använder funktionshinder. Några funktionshinder är fysiska funktionshinder - synskada/ blindhet, hörselskada/dövhet och olika slag av rörelsehinder – Andra funktionshinder är begåvningsmässiga som utvecklingsstörning (Skolverket 2003).

1.6 Från institution till integration

Under 1800-talet började man bygga upp särskilda institutioner för att segregera personer med fysiska eller psykiska funktionshinder från övriga samhällsmedborgare. Detta sa man sig göra för att skydda personer med funktionsnedsättning från förföljelse och andra svårigheter som kunde uppstå i kontakten med andra, men också för att övriga medborgare inte skulle behöva beblanda sig med de som var avvikande. De som var speciellt utsatta var personer med utvecklingsstörning, där det talades om ärftlighetsfaktorn som en stor fara för spridning av svag begåvning (Brodin & Lindstrand 2004). Men det byggdes även institutioner för personer med fysisk funktionsnedsättning och det var först under 1960- och 1970-talen som det började riktas kritik mot denna segregering av funktionshindrade. Det var framförallt skolundervisningen och boendet som kritiserades, där barn och ungdomar med särskilt omfattande funktionsnedsättningar var hänvisade till undervisning vid specialskolor, ofta långt hemifrån. En konsekvens av kritiken blev att de stora institutionerna kraftigt minskade i antal, och "vanförestalterna" avskaffades. Målen för den nationella handikappolitiken blev normalisering och integration. 1962 års ändring av skollagen gjorde att kommunerna blev

skyldiga att tillhandahålla undervisning för alla barn inom kommunen. Särskolan utgjorde dock ett undantag och blev inte en kommunal angelägenhet förrän 1992. 1978 tillsattes en integrationsutredning som kom att få stor betydelse för hur stödet till elever med funktionsnedsättning ser ut idag (Iuris Humani 2009). För en del elever med svåra rörelsehinder kan dock behoven av samlade insatser vara så omfattande att hemkommunerna har svårt att tillgodose dessa behov. I såväl 1965 som 1989 års handikapputredningar om gymnasiestudier för rörelsehindrade, betonades vikten av att omvårdnadsinsatser och undervisning skulle fungera som en helhet för ett begränsat antal ungdomar. 1990 fick dessa ungdomar rätt till så kallad Rh (rörelsehinder)- anpassad utbildning(Lang 1997).

1.7 Salamancadeklarationen

Även internationellt sett finns det en strävan efter att integrera elever med funktionsnedsättning i vanliga skolor. Salamancadeklarationen antogs 1994 i Salamanca i Spanien, där 92 regeringar och 25 internationella organisationer deltog för att skapa en överenskommelse om att elever i behov av särskilt stöd skall ha möjlighet till utbildning i sin egen miljö tillsammans med andra barn. Metoden att inte särbehandla barn med funktionshinder ska vara en normal beståndsdel av den nationella planeringen för att förverkliga målet utbildning för alla. Man betonar vikten av en integrerad skolgång för att så effektivt som möjligt bygga upp en solidaritet mellan barn med särskilda behov och deras kamrater. Man menar vidare att särskilda skolor eller specialklasser bör vara en undantagslösning att ta till endast om undervisningen i vanlig klass inte kan tillgodose barnets undervisningsrelaterade eller sociala behov. Även om eleven blir placerad i särskild skola behöver ändå inte undervisningen vara helt segregerad, utan kan bestå av deltidundervisning i ordinarie skola. Det diskuterades att barn med behov av särskilt stöd bör ges samma undervisning som alla andra inom ramen för den ordinarie kursplanen, men med ytterligare inlärningsstöd och assistans till de som behöver det. Om man utgår från att alla skillnader människor emellan är normala, bör undervisningen anpassas till barnets behov snarare än att barnet ska formas så att det passar en i förväg fastställd mall (Svenska Unescorådet 2006).

2. Tidigare Forskning

Det finns en stor mängd tidigare forskning som berör skolintegrering av olika slag, ofta i form av studier gjorda på elever i särskoleklass som ska integreras i vanliga klasser. Men inte så mycket forskning finns att tillgå kring jämförelser av att gå i integrerad eller segregerad klass på just riksgymnasier för rörelsehindrade. Malmqvists (Skolverket 2008) undersökning, som beskrivs nedan, jämför riksgymnasiet med hemkommunens gymnasium, och Lang (1997) presenterar en äldre studie från riksgymnasiets första verksamma år. Den tidigare forskning som här presenteras belyser därför mer generellt för- och nackdelar med skolintegrering för elever med funktionshinder, och kommer i analysen att kopplas samman med riksgymnasieelevers erfarenheter och upplevelser.

Segregeringen mellan elever med och utan funktionsnedsättning ökar i samhället och många gånger är det lättare att skilja ut elever med svårigheter, än att försöka anpassa skolmiljön så att den passar för alla. Detta särskiljande sker dels genom en ökning av fristående skolor som endast vänder sig till elever med funktionshinder och dels genom att de placeras i särskilda undervisningsgrupper. Att separera elever från varandra måste vara det absoluta undantaget, när huvudprincipen istället är att försöka anpassa undervisningen till alla elever, menar Staffan Engström, projektledare på Skolverket(Norman 2009).

I undersökningen "Särskild, särskild eller avskild", som är gjord i samarbete mellan Unga RBU:are, Rädda Barnen, Barnombudsmannen och Stockholms Universitet, ger elever med funktionsnedsättning, deras föräldrar och lärare sin syn på skolvärlden utifrån begrepp som delaktighet, segregation och utanförskap. Resultatet visar på ett skolväsende där det inte är självklart att elever med rörelsehinder ska ha möjlighet att delta i den vardagliga verksamheten på likvärdiga villkor. Det handlar mycket om fysisk tillgänglighet, men även om andra aspekter på tillgänglighet som har betydelse för hur skolan fungerar. Man talar om pedagogisk, psykosocial och organisatorisk tillgänglighet, det vill säga hur undervisningen fungerar, hur eleverna upplever sin skolsituation, och skolans förutsättningar för att tillgodose eleverna en god skolgång. I undersökningen framkommer det att skolan idag fortfarande är en segregerad plats, där fyra av tio elever med funktionsnedsättning går i olika specialklasser eller i särskolan, något som ökar längre upp i åldrarna. Ett skäl till detta är skolans oförmåga

att erbjuda elever i vanlig klass tillräckliga stödresurser, där dessa resurser istället i stor utsträckning går till elever i specialklass (Martinsson 2008b).

Målsättningen med särskilda undervisningsklasser såsom Rh-klasser är att underlätta elevens lärande genom att ge dem möjlighet till en mer anpassad studiesituation. Olika funktionshinder påverkar elevernas förutsättningar för studier, och det ställs därför höga krav på att skolorna ska kunna tillhandahålla denna studieanpassning. Skolverkets rapport(nr 169) visar nedslående resultat på att skolorna inte når de målen. Forskning visar generellt att lärarna sänker ambitionsnivån om klassen blir alltför isolerad från den vanliga skolverksamheten och att det blir svårare att ställa samma krav på eleverna i särskilda undervisningsklasser. Andra nackdelar med den segregerade klassen är att det finns en risk att eleverna blir överbeskyddade, får för mycket hjälp och att undervisningen blir för mycket tillrättalagd, vilket kan hämma elevernas utveckling (Skolverket 1999).

Forskaren Johan Malmqvist har på uppdrag av Socialstyrelsen/SISUS (Socialstyrelsens institut för särskilt utbildningsstöd), gjort en forskningsöversikt över gymnasieval för elever med svåra rörelsehinder som redovisar för och nackdelar med att gå i skola på hemorten respektive att gå på Riks-gymnasium. Undersökningen lyfter fram en rad motiv till att elever väljer att söka till riksgymnasium, bl.a bättre tillgång och möjlighet till utbildning, brister i den fysiska tillgängligheten i hemkommunens gymnasier samt dåliga erfarenheter av att gå i vanlig skola i grundskolan. De skäl som framkommer för att *inte* välja riksgymnasium är att eleverna har kamrater på hemorten, vill få betyg från vanligt gymnasium, men också en önskan att vilja vara som andra. Forskningsöversikten visar sammantaget upp en komplex bild, där den fysiska tillgängligheten endast är en av många faktorer som påverkar skolvalet(Skolverket 2008).

Specialpedagogiska Institutet (SIT) ingår sedan 1 juli 2008 som en del i den nya Specialpedagogiska Skolmyndigheten(SPSM), som är en rikstäckande myndighet för statens samlade stöd i specialpedagogiska frågor (Paulsson & Stenberg 2009). Deras uppgift är att ge skolhuvudmän stöd så att elever med funktionshinder når de nationella målen. Specialpedagogiska Institutet har genom kvalitativa intervjuer med funktionshindrade ungdomar undersökt anledningen till att inte alla elever med grava rörelsehinder söker till riksgymnasierna och fått fram liknande resultat. Ungdomarna vill leva ett "vanligt" liv och studera på ett "vanligt" gymnasium och understryker vikten av att inte bli definierade av

omgivningen som annorlunda eller svagare än andra. De anser det viktigt att det ställs samma krav på dem som på andra, att de inte särbehandlas och att de ges möjlighet att visa att de presterar på samma nivå som övriga elever. Att det ställs samma krav är ett bevis på att ha plats och tillträde till ett givet sammanhang på samma villkor som andra, menar ungdomarna (Hägnesten 2006).

De fördelar med särskilda undervisningsklasser, som eleverna själva upplevde, var enligt Skolverkets undersökning, en sorts acceptans i den lilla klassen som de inte upplevt i vanlig klass. Klasserna var små vilket gjorde att undervisningen kunde anpassas till varje elevs förutsättningar, och lärarna hade mer tid för var och en. Eleverna hade möjlighet att arbeta i sin egen takt, utan att behöva känna att de alltid var sämst. De kände också en tillhörighet i att vara i samma situation som de andra och att kunna känna igen sig i varandras svårigheter (Skolverket 1999).

Även andra studier som gjorts på före detta elever som både har gått integrerat och segregerat, visar att det ibland kan vara nödvändigt med segregation. Eleverna upplevde den segregerade tiden som mer positiv eftersom de då kunde jämföra sig med likasinnande. En del elever upplever att de känner sig segregerade i den integrerade klassen och att känslan av utanförskap förstärks av att vara den enda rörelsehindrade i klassen. Den integrerade eleven kan då känna sig utpekad som avvikande från den vanliga normen (Emanuelsson 2004).

Göran Nygren, tidigare skolombudsman i RBU (Riksförbundet för rörelsehindrade barn och ungdomar), numera på väg mot en doktorsexamen i etnologi vid Uppsala universitet, har gjort en delstudie som heter *Skolvardag med rörelsehinder*(2008). Studien belyser hur situationen ser ut för rörelsehindrade barn i skolan, och vilka olika faktorer som samverkar och har betydelse i elevernas skolvardag. Nygren har gjort sin undersökning på vanliga skolor med elever som är integrerade i den ordinarie klassen. För att en elev med rörelsehinder ska känna sig inkluderad i klassen beskriver Nygren dels vikten av en fungerande fysisk miljö, men också att personal och klasskamrater visar att eleven hör "hemma" i klassen, att de inte utpekas som särskilda (Nygren 2008).

Även Brodin och Lindstrand framhåller hur viktigt det är att en elev med rörelsehinder som placeras i en vanlig klass ser sig själv som en del av gemenskapen och gruppen. För att

integrering ska bli något positivt får det inte ske på elevens bekostnad eller enbart för integreringens skull, utan utifrån elevens egna förutsättningar (Brodin & Lindstrand 2004).

Den rådande kultur som finns på skolan har stor betydelse för hur eleverna upplever sin situation, där intresse, engagemang och en positiv grundinställning till elever med olika funktionsnedsättningar skapar en inkluderande atmosfär (Nygren 2008).

3. Teoretisk Referensram

Teori kan beskrivas som en aktivitet vi utför när vi undersöker något i våra tankar och använder vårt förnuft och intellekt. Det kan också ses som ett antagande om samband, där vi undersöker vad som hänger ihop och hur det påverkar olika saker. När vi använder oss av teorier är det för att belysa något, för att förstå och förklara sammanhang mellan olika fenomen (Blom, Morén, Nygren 2006). För att inte de samhällsvetenskapliga resultat som framkommer ska anses meningslösa krävs det att de sätts in i en teoretisk referensram (May 2001).

Jag kommer att använda mig av två teorier, normaliseringsprincipen och stigmatiseringsteorin. Dessa två teorier kan sägas vara varandras motsatser, där den ena belyser normala beteenden och den andra avvikande. Mycket av den stigmatiseringsteori jag tar upp kommer att refereras till Erving Goffmans bok: *Stigma, den avvikandes roll och identitet* (1963), och jag vill därför förklara några termer som Goffman använder sig av och som även återkommer i min text. En stigmatiserad person är någon som avviker från våra förväntningar, vilket förklaras mer ingående nedan. De som inte på ett negativt sätt avviker från våra förväntningar benämner Goffman de ”normala”.

3.1 Stigmatisering

Termen *stigma* skapades av grekerna för att påvisa något ovanligt eller nedsättande hos en person. Varje samhälle delar in människor i kategorier där egenskaper hos dessa människor avgör vad som är naturligt och vanligt inom varje kategori. Detta gör att vi i olika sociala miljöer kan förvänta oss att möta en viss typ av människor utan att ägna det särskild

uppmärksamhet eller eftertanke. Vid möten med nya människor utgår vi ofta från de första intrycken vi får och fastställer därmed personens sociala identitet. En person som har en egenskap som avviker och gör honom olik de övriga inom den kategori där han inplaceras, reduceras i vårt medvetande från att vara en vanlig människa till att betraktas som utstött och annorlunda. Att stämpas på det sättet innebär ett stigma. Den stigmatiserade personen vet ofta inte hur han ska bemöta samhällets krav och förväntningar. Om han öppet visar sitt stigma för människor han kommer i kontakt med, riskerar han att stöta bort dem. Ska han istället sträva efter att anpassa sig till det "normala" samhället och dölja stigmat? Den stigmatiserade individen utvecklar således en medvetenhet om sitt handikapp som påverkar honom i mötet med andra människor. Goffman menar att det finns tre olika typer av stigma; kroppsliga missbildningar, viljesvag personlig karaktär såsom psykiska rubbningar, arbetslöshet eller alkoholism, och slutligen stambetingade stigmat som ras, nation eller religion. Samtliga tre typer av stigmat innehåller samma sociologiska drag, vilket innebär att individen som utan sina icke önskvärda egenskaper lätt skulle ha accepterats i vanliga, sociala sammanhang, istället avviker från våra förväntningar och får oss att vända oss bort (Goffman 1963). Enligt Goffmans teori bidrar den stigmatiserade själv till sin egen nedvärdering och utstötning genom att införliva rådande sociala normer och förväntningar (Gustavsson 2001).

3.2 Normalisering

Normaliseringsprincipen, enligt Bengt Nirje, innebär att människor med intellektuella funktionshinder ska ha rätt till livsvillkor och vardagsmönster som är så nära de normala som möjligt. Det innebär till exempel att ha en normal dagsrytm, veckorutin, årsrytm, normala utvecklingsfaser och normala ekonomiska standardkrav. Denna princip formulerades i slutet av 1960-talet av Bengt Nirje och har sedan dess haft stort inflytande på handikappolitiken i Sverige och andra länder (Nirje 2003). Wolf Wolfensberger är en man som också ofta nämns i samband med begreppet normalisering, där han i början av 1980-talet kom att överge begreppet normalisering för att i stället använda sig av begreppet "värdesättning av sociala roller". Med detta menade Wolfensberger att vissa människor blir nedvärderade i samhället och tilldelas lågt värderade roller som leder till dålig behandling och segregering. För att vända denna nedvärderande process ska man försöka skapa så socialt värderade roller som möjligt för individen (Söder 2003).

I vardagstal kan normalisering förstås som processer som gör att omgivningen betraktar någon som normal eller avvikande. Det finns olika normer för olika människor. Det kan handla om hur man bemöter människor, och själv blir bemött, men också om direkt och konkret särbehandling, att inte riktigt känna sig som en av alla andra. För personer med funktionsnedsättning visar detta ofta sig genom att funktionshindret blir den egenskap som omgivningen lägger störst vikt vid, exempelvis att bli beskriven som "han i rullstolen" istället för att bli sedd som en person. Ofta betonas behovet av extra stöd till personer med funktionsnedsättning som en förutsättning för att de ska kunna utföra de prestationer som krävs i olika sammanhang för att vara normalpresterande. Detta stödet kan istället fungera stigmatiserande genom att det framhäver ett annorlundaskap. Det som signaleras då är att avvikarens prestationer blir möjliga *tack vare* stödet, och att stödet definieras som just något extra, utöver vad en "normal" person skulle behöva. Om ett samhälle rutinmässigt skulle erbjuda alla sina invånare en viss sorts stöd, skulle det inte ses som något onormalt eller annorlunda. Att både kunna prestera som andra och att den miljö i vilken dessa prestationer utförs också betraktas som normal, är således en fullständig normalisering (Tielman 2003).

Men att inte vara handikappad är inte nödvändigtvis att vara "normal". Även andra identitetskategorier som exempelvis kön, etnicitet och ålder kan göra att man faller utanför samhällets normer, och kan i ett visst sammanhang vara avgörande för hur man blir bemött. (ibid.).

4. Metod

4.1 Tillvägagångssätt

För att få svar på mina frågeställningar har jag som metod använt mig av kvalitativa, semistrukturerade intervjuer. Syftet med valet av kvalitativa intervjuer är att komma åt det subjektiva hos intervjupersonen, att "komma på djupet". Den kvalitativa metoden bygger på att betrakta människor och sammanhang som helheter utifrån deras egna referensramar (Meeuwisse et al. 2008). Det anses också lättare att få fram intervjupersonens åsikter och synpunkter i en mer öppen intervjuform än genom en strukturerad form eller med enkäter. Frågorna i den semistrukturerade metoden är ofta specificerade med en tematisk uppbyggnad, men ger intervjuaren möjlighet att ställa följdfrågor, förtydliga och utveckla de svar som ges

(May 2001). Detta ger ett ökat djup i svaren, vilket känns viktigt när det handlar om att ta del av respondenternas känslor och upplevelser. Genom den semistrukturerade intervjuformen kan jag lägga till och dra ifrån frågor inom ramarna för mitt tema och också ge min intervjuperson frihet att mer ingående ta upp vissa saker som jag kanske inte har funderat på och tagit med i min frågeställning, vilket kan medföra ett större djup till min undersökning (Aspers 2007).

Jag har gjort en gruppintervju med 5 personer som har gått på ett riksgymnasium, där alla har erfarenhet av att studera både i vanlig klass och i Rh-klass. Att använda sig av gruppintervjuer kan vara fördelaktigt om deltagarna känner sig trygga med varandra och är samspelta utan större inbördes konflikter. Samtalen kan ge fylligare information där det som den ene säger följs upp av en annan och nyanseras av en tredje. Nackdelar med gruppintervjuer kan vara att det bara är tillåtna och acceptabla synpunkter som kommer fram, vilket ger brister i informationen. Dominanta personer kan få andra att inte våga säga sin mening inför gruppen (Repstad 1999). Precis som i alla sammanhang där flera personer är samlade i en grupp är det sällan en jämn kommunikationsfördelning där alla pratar lika mycket. Ofta är det några personer som leder och styr samtalen och andra som sitter tystare. Så var det även i denna gruppintervju, vilket också påpekades av en respondent som vid ett tillfälle försökte lämna över ordet till en av de mer tystlåtna personerna. Jag upplevde dock mina respondenter som väldigt ärliga i sina svar, där var och en framförde sina åsikter utan att påverkas av eventuellt gruppträck från de andra. Svaren som framkom varierade därför utifrån var och ens ståndpunkt i frågorna.

För att få tag på intervjupersoner skickade jag iväg mail till tre olika handikapporganisationer som arbetar för rörelsehindrade barn och ungdomars rättigheter. Jag beskrev vem jag är och vad mitt uppsatsämne ska handla om. Redan dagen efter blev jag uppringd av ordförande i en av organisationerna som tyckte att mitt ämne verkade intressant. Hon har därefter hjälpt mig att få kontakt med mina intervjupersoner.

Jag har även gjort en telefonintervju med rektorn på ett riksgymnasium för att få ytterligare information om skolans verksamhet och om hans syn på hur skolan arbetar för att elever med funktionsnedsättning ska uppnå de nationella målen.

Jag har använt mig av bandspelare när jag gjorde mina intervjuer och därefter transkriberat materialet. Att använda mig av bandspelare såg jag som en nödvändighet eftersom jag gjorde

en gruppintervju och det annars skulle varit väldigt svårt att hinna anteckna allt som sades under intervjun. En annan fördel med att inte behöva skriva är att man samtidigt kan observera personen som talar och kanske utläsa något intressant från dennes kroppspråk som inte sägs med ord och som vore lätt att missa om man var upptagen med att anteckna. När jag skulle transkribera mitt material hade jag också möjlighet att spola tillbaka och lyssna igen för att på så sätt vara säker på att verkligen få med allt och att kunna citera respondenterna ordagrant. En nackdel med bandspelare kan vara att intervjupersonerna känner sig obekväma med att bli inspelade, vilket i så fall kan påverka hur de svarar. Detta var inget jag tyckte mig märka under intervjun, utan samtalet flöt på utan besvärande tystnader eller avbrott.

4.2 Urval

För att avgränsa mig har jag valt att rikta mina intervjuer till personer med enbart fysiska funktionshinder. Jag har också medvetet valt personer över 18 år, för att inte behöva målsmans tillstånd. Ett kriterium för att delta i min undersökning var att samtliga intervjupersoner skulle ha gått på ett riksgymnasium under senare år. Detta för att få en så dagsaktuell undersökning som möjligt.

De fem respondenterna är i ålder mellan 21- 24 år, varav tre kvinnor och två män. De har gått på samma riksgymnasium, men i varierande gymnasieprogram, vilket gör att alla känner till varandra, några mera ytligt. Alla har erfarenhet av att gå både i vanlig klass och i Rh-klass. De har gått ut riksgymnasiet under åren 2006-2008.

Respondenterna har olika typer av rörelsehinder, där några även har något tilläggshandikapp, dock ej intellektuellt. Betydelsen av tilläggshandikapp kommer endast att framgå i den mån det påverkar svaren. En person använder eldriven rullstol, tre personer kan gå kortare sträckor men använder även manuell rullstol, en person har hjälp av rollator. Alla har gått i vanlig klass i grundskolan, några har haft hjälp av elevassistent. Tre av respondenterna studerar för tillfället på högskola och folkuniversitet, en ska påbörja en högskoleutbildning till våren och en är engagerad inom idrottsverksamhet. Alla fem är på olika sätt aktiva i föreningslivet och kämpar för funktionshindrades rättigheter i samhället. De är väl insatta i handikappfrågor genom egna erfarenheter, vilket kan innebära att deras svar ofta är välgrundade och genomtänkta sen tidigare, något som eventuellt kan påverka tillförlitligheten i min

undersökning. Detta gör också att deras svar inte är representativa för någon annan än de själva och att svaren kanske sett annorlunda ut från personer mindre insatta i handikappfrågor och föreningsliv.

För att göra respondenterna i min framställning så anonyma som möjligt har jag valt nya namn till dem. Detta för att det inte ska kunna framgå vem som har sagt vad i citaten, och också för att det är lättare att relatera till ett namn i texten än om de benämns som intervjuperson 1, 2 etc. Mina intervjupersoner kommer i min analys därför att heta Elin, Moa, Karin, Henrik och Tomas.

4.3 Intervjusituation

Intervjuerna utfördes i en av respondenternas bostad, dit alla kom. Att hålla intervjun i hemmiljö skapade en hemtrevlig och avslappnande atmosfär som lämpade sig bra för en gruppintervju. Intervjun inleddes med att var och en presenterade sig själv utifrån en mall med bakgrundsuppgifter. Därefter använde jag min intervjuguide för att få svar på mina frågor (se bilaga 1). Då jag använde mig av en semistrukturerad metod hade både respondenterna och jag möjlighet att utveckla både frågor och svar, vilket ledde till en mycket djuplodande intervju. Det gjorde också att det kom upp en hel del nya, intressanta infallsvinklar under de närmare tre timmar som intervjun varade.

4.4 Analysmetod

För att analysera min empiri har jag kodat den. För att kunna koda behövs ett tydligt empiriskt material, där kvaliteten på materialet, det vill säga fältanteckningar och intervjukrifter är avgörande. Kodning delar upp och bryter ner materialet i mindre delar så att det blir möjligt att analysera. Nya frågor kan väckas genom kodning och utgör därmed en grund för att skapa nya teoretiska kategorier (Aspers 2007). Att använda mig av kodning ser jag som ett bra sätt att analysera semistrukturerade intervjuer på eftersom intervjupersonen ofta berättar mer än bara vad som efterfrågas.

För att koda mitt material har jag utgått från mina frågeställningar, och justerat några av dem utifrån vad som framkom under transkriberingen, då även nya frågor väcktes. Jag har gjort ett

kodschema med kategorier och underrubriker och därefter använt mig av marginalmetoden enligt Aspers bok (2007), vilket innebär att man i sina utskrivna papper med olika färgpennor markerar en viss kategori med en viss färg. Detta underlättar för analysen då materialet blir mera överskådligt. Marginalmetoden är lämplig att använda på exempelvis uppsatser och mindre projekt (Aspers 2007).

4.5 Etiska övervägande

Vetenskapsrådets forskningsetiska principer utgör riktlinjer för att vägleda forskaren vid sin projektplanering, så att undersökningsdeltagarna inte utsätts för psykisk eller fysisk skada eller kränkning. Det grundläggande individskyddskravet består av informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Vetenskapsrådet 1990).

Detta innebär att jag har informerat mina intervjupersoner vilket syfte jag har med min undersökning och att de uppgifter som framkommer endast ska användas till det ändamålet. De har också blivit informerade om att de kan avbryta sin medverkan när de själva vill det. Eftersom samtliga intervjupersoner är över 18 år behövde jag inte målsmans samtycke. För att inte mina intervjupersoner ska kunna identifieras har jag valt att varken uppge vad skolorna heter eller i vilken stad min undersökning har utförts. Tystnadsplikt gäller förstås och även att förvara materialet från min empiri så att inga obehöriga kan ta del av det. Detta är viktigt eftersom min uppsats tar upp ämnen som kan vara känslomässigt svåra för mina intervjupersoner att berätta om och för att skydda deras integritet. För att visa ytterligare hänsyn är det en god idé att låta intervjupersonerna läsa igenom materialet innan det publiceras, vilket jag har gjort genom att maila det till min kontakt i intervjugruppen.

Ett etiskt problem med att intervjua en grupp redan utsatta människor är att det kan få dem att känna sig ännu mer avvikande, att det påtalas ytterligare att de är annorlunda än den ”normala” befolkningen. Därför är det viktigt att väga nyttan mot de eventuella skador det kan medföra att göra dessa intervjuer.

5. Resultat och analys

I det här kapitlet kommer jag att redogöra för de resultat jag har fått fram i mina intervjuer, genom att analysera och koppla resultaten till olika teoretiska begrepp och tidigare forskning. Jag börjar med en beskrivning av riksgymnasiet och dess målgrupp, för att därefter gå in på respondenternas svar.

5.1 Riksgymnasiet och dess målgrupp

Utbildningen för ungdomar med funktionsnedsättning bör, enligt FN:s standardregler, vara en integrerad del av den ordinarie utbildningen. De flesta ungdomar med funktionsnedsättning bör få sin gymnasieutbildning i hemkommunen eller inom dess samverkansområde. Endast få undantag från denna närhetsprincip bör förekomma och då väl motiverade. Skollagen 5 kap. 7§ anger att för ”svårt rörelsehindrade ungdomar får de kommuner som regeringen bestämmer i sin gymnasieskola anordna speciellt anpassad utbildning (gymnasieskola med Rh-anpassad utbildning)”. Skollagens 5 kap. 27§ (SFS 1993:329) definition av *Svårt rörelsehindrad* lyder som följer: ”den som på grund av ett rörelsehinder eller, om även annat funktionshinder föreligger, sitt samlade handikapp inte kan följa reguljär skolgång och som för att kunna genomföra gymnasiala studier behöver tillgång till en gymnasieskola med Rh-anpassad utbildning och särskilda omvårdnadsinsatser i form av habilitering samt för vissa elever också i form av boende i elevhem och omvårdnad i boendet” (SOU 1996:167 s 70).

Riksrekryterande gymnasieutbildning för svårt rörelsehindrade ungdomar finns i fyra kommuner – Stockholm, Göteborg, Umeå och Kristianstad. För att söka till riksgymnasiet måste eleven förutom ett svårt rörelsehinder också vara i behov av Rh-anpassad utbildning, habilitering och i vissa fall av boende på elevhem. Studie- och yrkesvägledare i grundskolan ska informera om möjligheten för en elev med funktionsnedsättning att studera vid riksgymnasiet och även hjälpa till med ansökan (Wallin 2009b). Eleven måste ha slutfört sista årskursen i grundskolan och vara under 21 år. För att bli antagen till riksgymnasiet ska eleven således förutom ett svårt rörelsehinder även ha ”behov av så omfattande habiliteringsinsatser under skoltid att de inte kan genomföra studierna i gymnasieskola i hemkommunen eller inom dess samverkansområde” (SOU 1996:167 s 13). På habiliteringen arbetar ett team bestående av sjukgymnast, arbetsterapeut, logoped, kurator, psykolog, sjuksköterska och

habiliteringsläkare. Eleven gör tillsammans med habiliteringspersonalen upp en plan för hur hans/hennes behov ska tillgodoses, vilket till exempel kan innebära träning, hjälpmedelsutprovning och friskvård, förlagd till håltimmar eller i samband med skoldagens början eller slut. De elever som bor så långt från skolan att dagliga hemresor är omöjliga, blir erbjudna att bo på elevhem i nära anslutning till riksgymnasiet, med personal tillgänglig dygnet runt (Wallin 2009a).

I övrigt gäller samma regler för att bli antagen som för alla gymnasieskolor. Eleven måste ha godkänt i kärnämnen svenska, engelska och matematik från grundskolan för att kunna välja ett nationellt program. För de som inte har det finns det möjlighet att söka till individuellt program. Undervisningen på riksgymnasiet ska följa de nationella målen och erbjuda samtliga nationella program. Undervisningen kan ske både i vanlig klass och i mindre så kallad Rh-klass, med möjlighet till förlängd studietid för de elever som behöver. På skolan har eleverna även tillgång till elevassistenter för att få stöd och hjälp under skoldagen (Wallin 2009b).

De vanligaste orsaker till svåra rörelsehinder hos de elever som antas till riksgymnasierna är Cerebral Pares(CP), ryggmärgsbråck, muskelsjukdomar och hjärnskador till följd av yttre våld. Många av eleverna har utöver rörelsehindret även andra funktionsnedsättningar som direkt påverkar den pedagogiska situationen, till exempel nedsatt tal-, språk-, minnes- och/eller associationsförmåga. Ofta är det dessa tilläggshandikapp som är det viktigaste skälet till att eleven har behov av särskild anpassad utbildning(SOU 1996:167).

Läsåret 2008/09 studerar cirka 170 ungdomar vid riksgymnasierna, varav cirka 90 med elevboende (SPSM 2009).

5.2 Respondenternas tankar inför gymnasievalet

En rapport från Skolverket visar på stora brister i den fysiska tillgängligheten på landets skolor för elever som använder rullstol. Nära hälften av landets grundskolor och fyra av tio gymnasieskolor har så dålig tillgänglighet att elever med rörelsehinder får svårt att delta i undervisningen, enligt myndighetens undersökning. Det kan till exempel vara avsaknad av hiss, dörröppnare eller tillgänglig toalett, men också matsalar, cafeterior, uppehållsrum och idrottssalar som inte är användbara för elever i rullstol, och friluftsdagar där personalen glömt

bort att undersöka den fysiska miljön. Det är inte heller alltid som elever i rullstol finns med i skolans utrymningsplan. Den bristande tillgängligheten på skolorna begränsar därmed elevernas möjligheter att fritt välja skola (Martinsson 2008c).

Då många skolor i hemkommunerna har stora brister i den fysiska miljön, fann jag det intressant att ta reda på om mina respondenter ansåg att tillgängligheten var en viktig faktor när de sökte till gymnasiet. Deras svar uppvisade dock att det inte var den huvudsakliga anledningen till att de valde riksgymnasiet. Deras tankar och funderingar kring detta stämmer väl överens med vad Johan Malmqvists (Skolverket 2008) forskningsöversikt i avsnittet om tidigare forskning visar, nämligen en komplex bild med många olika faktorer som påverkar ungdomarnas val.

För Elin till exempel, betydde det mycket att habiliteringen fanns på skolan och inlagd i skolschemat, eftersom hon tidigare varit tvungen att pendla flera mil till habiliteringen i hemkommunen. Henrik ville gärna träffa någon med samma funktionsnedsättning som han själv har, och för Tomas del var det en missförstådd högstadietid med en känsla av utanförskap och brist på stöd från både lärare och elever som avgjorde hans val till riksgymnasiet. Karin har på grund av sitt funktionshinder, stort behov av stöd och hjälp från assistenter och valde riksgymnasiet för att inte alltid vara den enda i klassen med assistent. Av de fem respondenterna var det bara Moa som sa att hon hellre hade gått i sin hemkommun om den utbildning hon efterfrågade hade funnits där, vilket hon motiverade med att hon har många kamrater på hemorten och alltid har gått i vanlig skola där.

Den fysiska tillgängligheten var således inte avgörande för hur respondenterna valde skola, utan snarare de andra aspekterna på tillgänglighet som tas upp i Martinssons(2008b) avsnitt i tidigare forskning, nämligen pedagogisk, psykosocial och organisatorisk tillgänglighet. För respondenterna var det viktigare att kunna samordna undervisning och habilitering, att träffa andra i liknande situation och att få en bra utbildning.

5.3 Integrerad eller segregerad klass

När en elev väl har valt riksgymnasiet framför hemkommunens gymnasium, står han/hon inför ytterligare ett val som görs i samråd med skolans personal, nämligen att studera integrerad i vanlig klass eller i Rh-klass. Även här är det flera faktorer som kan vara avgörande för vilken skolform eleven väljer, till exempel om eleven har svårigheter i något ämne och behöver extra stöd i en mindre klass med lägre studietakt, eller tidigare har gått i vanlig klass i grundskolan och inte vill bli kategoriserad efter funktionshindret.

Emanuelsson beskriver i en forsknings- och kunskapsöversikt hur svårigheter hos elever som väljer att gå i vanlig klass kan göra att det inte alltid går att uppnå en fungerande integrering. Det kan då ligga nära till hands att söka orsaken och förklaringen till det i karaktären hos den avvikande eleven, istället för att se det som brister i skolans sätt att möta elever med varierande förutsättningar. Emanuelsson menar att integrering har blivit en specialundervisningsuppgift med syfte att göra elever med funktionshinder mer normala för att kunna vara med i den vanliga, normala gruppen (Emanuelsson 2004). Ett sådant återförande av avvikare till normsystemet kallas ofta normalisering, där avvikaren ska göras ”normal ” för att kunna återgå till samhällsstrukturen (Östnäs 2007). Resultatet blir istället ofta att eleven benämns som den integrerade i klassen, vilket i sig är en kategorisering av att vara avvikande. Fysisk integrering kan således i stället leda till social segregering (Emanuelsson 2004).

Hur eleven vill bli kategoriserad är därför också en viktig fråga att ta ställning till inför valet av skolform, där olika kategoritillhörigheter ger olika slags bemötande och förväntningar. Tielman beskriver hur vi hela tiden kategoriserar människor omkring oss, och att olika roller och normer avgör hur vi förväntas vara och hur vi beter oss mot andra (Tielman 2003).

Sådan kategorisering var något som flera respondenter upplevt under gymnasietiden. Därför kom det också fram en del nackdelar med att gå i Rh-klass, som uttrycktes så här:

Jag ville inte vara i klump, det finns så många andra människor som man kanske delar mer intressen med och så och då var det ju bara att försöka nästla sig in ibland andra (Moa)

Jag kände ingen gemenskap med dom i Rh-klassen. Jag kände mer gemenskap med dom i storklass, att dom också var gående (Karin)

Respondenternas upplevelser kan jämföras med en studie genomförd av Specialpedagogiska Institutet där intervjuer gjorts med elever som går i särskild undervisningsgrupp. Flertalet elever beskriver att det avgörande för valet var att få en studiemiljö som var anpassad efter deras funktionsförmåga, och inte för att de ville bli undervisade tillsammans med andra elever med funktionsnedsättning (Skolverket 2008).

Men respondenterna kunde också se fördelar med att gå i Rh-klass, som att kunna få extra stöd i vissa ämnen, att ha en lugnare miljö och ett lugnare studietempo. Några av respondenterna kunde ändå känna en sorts gemenskap i den lilla Rh-klassen genom att tillhöra en grupp individer med liknande problematik.

Goffman menar att det finns egenskaper som stigmatiserar en viss typ av människor, men som för andra kan verka som en bekräftelse på en grupp tillhörighet och därför inte alltid är negativa (Goffman 1963).

En önskan om att bli bekräftad och att tillhöra en viss grupp kan man se hos Henrik, där han dels ville träffa någon med samma funktionsnedsättning som han själv har, och dels ville tillhöra en grupp elever i den vanliga klassen som var på samma intellektuella nivå som han själv var.

Jag ville ha någon som var på min nivå, som kunde ge mig en match, därför läste jag i storklass (Henrik).

Det kan därför ses som en optimal lösning att gå i en skola med Rh-klass, men helt eller delvis följa undervisningen i vanlig klass. Skolorna tillgodoser på detta sätt både elevens behov av den fysiskt tillgängliga miljön, skolans pedagogik, och det sociala sammanhanget med andra elever med rörelsehinder (Skolverket 2008).

5.3.1 Respondenternas upplevelser av kravnivån

Det som framkom tydligt var att samtliga respondenter tyckte att det ställdes för låga krav på dem i Rh-klassen. Henrik menade att lärarens roll var viktig och att han inte ville ha en lärare

som tyckte synd om honom på grund av hans funktionnedsättning och därför inte ställde så höga krav på honom. Människor har olika sätt att lära sig på och samma tempo för alla fungerar inte, men alla ska ha samma krav på sig även om någon har svårt för vissa ämnen. Risken är annars stor att man går ut gymnasiet med lägre kunskap än andra, anser Henrik och tillägger att han trots 75% frånvaro i Rh-klassen, gick ut med VG och MVG i alla ämnen. Henrik hade ytterligare exempel att ge angående de lägre kraven i Rh-klassen, där han gjorde jämförelser med kamrater i den vanliga klassen som hade många fler prov och uppsatser än vad han hade. Moa och Karin uttryckte sina tankar om Rh-klassen så här:

Jag kunde bli förbannad på att folk inte gjorde läxorna, jag är en pluggmänniska och blev jättearg och irriterad när folk inte hade gjort läxorna liksom, jag ifrågasatte läraren (Moa)

Jag gick tre år i storklass och sen gick jag ett år i liten klass och det kan jag säga att jag blev lite chockad första gången jag tog fram min almanacka för att boka in prov, ...prov? vi ska inte ha några prov och sen när man skulle göra läxan så hade jag ju gjort den och kom dit och läraren sa har ni läst läxan och några sa näää.. jaha då får ni det till nästa vecka. Det var riktigt lekis, jag är glad att jag gick i storklass (Karin)

Här kan det ligga nära till hands för en stigmatiserad person att dra nytta av sitt stigma, som en ursäkt för allt som måste göras, för alla besvikelser och obehagliga plikter i det sociala livet, för att slippa ta ansvar. Men att det inte ställs samma krav på alla kan också öka stigmatiseringen och känslan av att bli särbehandlad hos individen(Goffman 1963). ”Bara för att jag har ett funktionshinder, varför har jag inte samma krav på mig”?(Elin).

Detta är också något som Tielman poängterar i sin avhandling där hon beskriver hur de som tillhör kategorin ”handikappade”, upplever att de har lägre förväntningar på sig än de vanliga, normala har, och att omgivningen är överdrivet snäll och hänsynstagande till dem(Tielman 2003). För att återknyta till Hägnesten(2006) i tidigare forskning och Specialpedagogiska Institutets undersökning, kan man se hur mina respondenters tankar väl överensstämmer med resultatet från den undersökningen. Känslan av att bli behandlad som annorlunda och svagare visade sig tydligt i respondenternas svar, vilket går emot Salamancadeklarationen och således även den internationella målsättningen om att alla elever ska ges samma undervisning utan särbehandling. Även Skolverkets(1999) rapport nr 169, visar att lärarna generellt sänker både kraven och ambitionsnivån i särskilda undervisningsklasser.

Tielman beskriver hur särbehandling inte alltid behöver upplevas som negativt. Ibland kan de annorlunda normerna vara en förutsättning för att kunna fungera i en grupp med andra, till exempel genom praktiska anpassningar efter den enskildes behov med varierande studiegång som en form av individuell anpassning (Tielman 2003).

Svensk Handikapptidskrift, utgiven av intresseorganisationen DHR (De handikappades riksförbund), har i en artikel intervjuat Johan Bredberg, lärare i svenska och media och själv funktionshindrad. Han menar att en lärare som inte ställer krav på sina elever inte heller hjälper eleven. Johan gick själv på ett riksgymnasium, men helintegrerat i vanlig klass. Han anser att det ställs lägre krav på elever som går i Rh-klass än på elever i vanlig klass. Han tror inte att det är bra med ett helt segregerat gymnasium eftersom det kan sänka utbildningens kvalitet, men är tveksam till helintegrering också. Halvintegrering är kanske det bästa, där var och en kan välja den studieform som passar just honom eller henne. Det innebär att elever kan läsa vissa ämnen i vanlig klass och ämnen som de behöver mer stöd i i Rh-klass (Fredriksson 2008).

Elin kunde märka en tydlig skillnad på att kraven under senare år sänkts, då hon jämförde med när hon var på riksgymnasiet som besökselev 2001. Hon anser att skolan var tuffare då och att det blivit för lätt nu.

Moa poängterar att det är viktigt hur undervisningen är upplagd, att det var ett högre tempo i den vanliga klassen än i Rh-klassen och hur det påverkade hennes utveckling.

Jag är så fruktansvärt glad att jag tog det steget att läsa i storklass och jag utvecklades jättemycket och jag tror inte att jag hade utvecklat det så mycket annars, det blir mycket mer diskussioner i storklass (Moa)

Tomas menar att samhällets strävan att integrera alla även har kommit att beröra de som går i särskolan, vilket leder till att kraven och standarden på undervisningen på riksgymnasiet sänks.

Detta har jag hört först senare att detta har tydligen satts i system och är väldigt vanligt att man kan gå i särskolan från ettan till åttan, sen när man ska börja i nian då skriver läraren över barnen i vanlig klass för att de sen ska kunna söka till riksgymnasiet, för läser man i ren särskola har man ingen rätt att söka till riksgymnasiet, utan då är det till en gymnasiesärskola (Tomas)

För att få klarhet i hur det egentligen förhåller sig när det gäller undervisningens standard och vilka möjligheter elever har att uppnå de nationella målen, har jag intervjuat rektorn på ett riksgymnasium (se bilaga 2). Han menar att alla elever kan uppnå de nationella målen utifrån sina egna förutsättningar. Detta innebär att rektorn enligt 10 kap. 5 § gymnasieförordningen får göra vissa, av regeringen beslutade undantag som medger en långsammare studietakt för enskilda elever. Rektorn får också på begäran befria en elev från vissa delar av utbildningen utan att antalet gymnasiepoäng minskas. Detta kan då leda till att undervisningen i Rh-klass nivåmässigt varierar från lågstadienivå till gymnasienivå (SOU 1996:167), något som mina respondenter tydligt illustrerade med sina svar. Rektorn bekräftade vidare det Tomas påpekade, att elever från tidigare särskola som gått årskurs nio i vanlig skola, har rätt att söka till riksgymnasiet, men då enbart till det individuella programmet för att bättra på sina kunskaper i kärnämnen. Vi diskuterade också huruvida det krävs speciell utbildning och kompetens för de lärare som undervisar elever med funktionsnedsättning. Det är inte ett krav, svarade rektorn, men några av lärarna på riksgymnasiet har specialpedagogisk utbildning. Det är upp till lärarna att bedömma undervisningsnivån i Rh-klassen beroende på elevernas förutsättningar. Rektorn betonade vidare att det alltid går att hitta individuella lösningar och anpassningar på riksgymnasiet så att alla elever har möjlighet att studera på det sätt som passar just honom/henne.

5.4 Interaktion mellan skolans elever

Skolans psykosociala tillgänglighet belyser elevers inställning till skolan, lärarna och klasskamraterna, och är en viktig faktor för ett välfungerande samspel mellan elever med och utan funktionsnedsättning (Paulsson & Stenberg 2009). I Nygrens delstudie (2008) om integrerade elever påpekar han vikten av att elever med funktionsnedsättning blir välkomnade in i en gemenskap med de andra eleverna på skolan, utan att utpekas som särskilda.

Samtliga av mina respondenter upplevde dock en väldigt tydlig ”vi-och dom”-känsla när de började på riksgymnasiet, och att det var upp till dem själva att skapa kontakt med elever utan funktionsnedsättning. ”Det kommer inte av sig själv, man måste själv ta tag i det och söka kontakt” säger Henrik.

Moa berättar att hon under det första året i Rh-klassen tog kontakt med en samordnare på skolan och ifrågasatte varför de inte hade lektioner tillsammans med elever utan funktionsnedsättning. Hon berättar att hon blev arg och upprörd över segregeringen i Rh-klassen, och menade att även om man går i liten klass vill man kanske umgås med andra. Tomas valde att gå sista året i storklass för att bevisa att funktionshindrade kan umgås med icke funktionshindrade. I början var det vissa elever som inte visste vad en cp-skada var och som reagerade på att han gick i vanlig klass, något de ångrade att de hade sagt när de märkte att Tomas var på samma intellektuella nivå som de var.

Goffman benämner människor utan stigma för ”de normala”. När normala och stigmatiserade möts uppstår en situation där den stigmatiserade kan känna sig osäker på hur de normala kommer att identifiera och ta emot honom. Det uppstår en känsla hos den stigmatiserade av att inte veta vad de normala tänker om honom och att han blir ifrågasatt i allt han gör (Goffman 1963). Många gånger beror det på människors okunskap och osäkerhet inför någon som avviker från det normala (Paulsson & Stenberg 2009).

Efterhand upplevde Tomas att det blev bättre och lättare att umgås även med elever utan funktionsnedsättning. En anledning till detta menade han kunde bero på att han var med i elevkåren på skolan och att riksgymnasiets elever deltog i aktiviteter vilket bidrog till att även skolans övriga elever fick inblick i hur riksgymnasiet fungerar.

Elin menar att det kan vara svårt att ta kontakt med elever utan funktionshinder och beskriver hur hon upplevde situationen i matsalen, där elever med funktionsnedsättning har en egen avdelning i den stora matsalen. I den lilla delen kan elever sitta med sina assistenter och är alltid garanterade en plats, men kan om de vill också sitta i den stora matsalen med elever utan funktionshinder. En del elever upplever att det är skönt att kunna sitta lite avskilt, speciellt för de som behöver hjälp av sina assistenter under måltiden. Tomas som har en perceptionsstörning och är väldigt intrycks känslig, valde själv att sitta där för att få lugn och ro. Men Elin menar att det leder till utanförskap och segregering, och att det inte är så lätt att våga ta steget att sätta sig hos de andra. Hon belyser assistentens roll i det hela så här:

De med funktionsnedsättning sitter i egen matsal, det är assistenterna som gör detta, det är inte eleverna, det är assistenterna som vill ha det lätt och praktiskt, dom har plats här och då kan de både hjälpa den och den och den samtidigt, då

kan en hjälpa tre samtidigt istället för att en ska sitta där och en där och en där
(Elin)

Assistentens roll diskuterades ytterligare under intervjun där det framgick att assistenter även på andra sätt inverkar på i vilken utsträckning elever med och utan funktionsnedsättning interagerar. Om en funktionshindrad elev är beroende av assistent kan det för ”normala” elever kännas besvärande att i alla sammanhang behöva ha assistenten med. För de elever som bor på elevhem blir det därför mer naturligt att tillsammans med boendeassistenter umgås med de som bor på samma elevhem.

Elever med funktionshinder har ett annorlunda nätverk än elever utan funktionshinder. Nätverket består i huvudsak av vuxna. För att eleven ska känna välbefinnande i skolan är det dock klasskamraterna som är den viktigaste länken i nätverket (RBU 2005).

Samtliga respondenter ansåg att de genom att ha gått integrerade i storklass, även fått vänner utanför riksgymnasiet.

5.5 Elevers bemötande och attityder

Synen på handikapp handlar om attityder hos lärare, föräldrar, skolledning och politiker, och inte minst elevers attityder till olikheter och grundläggande demokratiska värderingar (Norman 2009). Tomas ger ett exempel på en vanligt förekommande situation när det gäller hur andra människor agerar och reagerar på någon som avviker från samhällets normer: :

Jag satt på en bänk och väntade på min kompis, och märkte en tjej som satt och tittade på mig. Efter ett tag kom hon fram och sa: Ursäkta skulle jag kunna få fråga en sak? Ja, fråga du, sa jag, du har ju suttit här och tittat på mej en stund så det är väl dags att fråga någonting. Och så ställde hon en fråga och jag sa att det är bättre att du ställer frågor och att jag svarar, än att du bara sitter och tittar på mej för då vet ju inte jag om du tittar på mig för att du undrar något eller för att du tycker att jag är skitsnygg (Tomas)

För en stigmatiserad person kan mötet med normala människor upplevas som ett intrång i hans privatliv, då vissa brister eller annorlunda beteende tolkas som direkta yttringar av hans egenskap att vara olik andra. Okända människor kanske undrar vad det är för fel på honom eller erbjuder hjälp han inte vill ha, vilket han själv tolkar som morbida nyfikenhet. Detta är

särskilt märkbart när någon står och stirrar på honom, vilket i sin tur ökar obehaget av att vara utlämnad (Goffman 1963).

Och sen började dom fråga och jag sa att jag är så glad att ni frågar för jag vill inget hellre än att berätta och försöka få andra människor att förstå - en dum fråga är bättre än ingen fråga alls (Moa)

Men att fråga kan också leda till att den funktionshindrade personen känner sig utpekad som annorlunda och ständigt blir påmind om ett annorlundaskap. Tielman tar i sin avhandling upp normer för och definitioner av det "normala". Hon menar att om en person anpassas till rådande normer i samhället, så är det inte personens egna förutsättningar som accepteras som normala, det lyfter snarare fram klyftan mellan de normala och de avvikande genom det behov av stöd och anpassning personen i fråga behöver. Det gör att om andra hela tiden frågar om personen behöver hjälp med något blir den istället påmind om ett utanförskap, att den tillhör en annan grupp(Tielman 2003).

I vissa situationer kanske den stigmatiserade visar fientlighet och ger sig in i diskussioner med de normala, eller väljer att dra sig undan istället (Goffman 1963).

väldigt många är rädda att det ska bli den där hulkeneffekten, petar man så blir man jättestor och jättearg(Tomas)

Detta kan av de normala uppfattas som pinsamt, då de antingen tycker att den stigmatiserade är för påträngande eller för undvikande. Goffman menar att det kan leda till att den stigmatiserade personen blir behandlad som bättre eller sämre än han verkligen är, eller som om han överhuvudtaget inte var närvarande (Goffman 1963).

För många människor är det ett problem att möta någon i rullstol på stan, att inte veta hur man ska bete sig, ska man titta eller inte, ska man nonchalera personen helt. Henrik gjorde en jämförelse med hur det var när de första mörkhyade invandrarna började anlända till Sverige. Elin tycker att det är värre när folk tittar bort, att inte bli sedd.

Eller så glör jag tillbaka, det tycker jag är kul (Henrik)

Svensk Handikapptidskrifts webbredaktör uttrycker det så här: "Folk har frågat mig vad jag är – handikappad eller rörelsehindrad, rullstolsbunden eller rullstolsburen, och jag brukar alltid svara att jag är Fredrik" (Granath 2009 s 7).

De normala kanske intar vissa attityder och diskriminerande åtgärder mot en person med ett stigma, ofta oavsikligt, men med svåra konsekvenser som följd. De bygger upp en stigmatologi för att övertyga sig själva och andra om den stigmatiserades underlägsenhet. Detta tar sig ibland uttryck i en motvilja som är baserad på andra skillnader än de ursprungliga egenskaperna, till exempel sociala klasskillnader. De normala använder sig också gärna av speciella stigmatmer, så kallade metaforer eller liknelser för att ytterligare stigmatisera någon (Goffman 1963). Detta var något som samtliga respondenterna kunde ge exempel på:

Alla säger ju det, åh vad du är cp, det säger dom ju överallt, det är ett skällsord (Elin)

Och så säger jag då att jag har en cp-skada och då tittar alla så: men du kan ju prata, du dreglar inte...., ohhh... jag kan bli alldeles kokt, vissa skulle jag kunna nita, till och med personer som själva sitter i rullstol och använder ordet cp på fel sätt skulle jag kunna välta omkull (Tomas)

Tomas uttalande visar på att alla, även de som själva har ett funktionshinder, har fördomar mot de som avviker från samhällets normer. ”Man är ju nyfiken på det som är annorlunda och tittar på de som har värre rörelsehinder än vad vi har”, säger Henrik.

Moa menar att det ibland är viktigt att kunna skämta om sin funktionsnedsättning, att bjuda på sig själv. Det kan vara ett sätt att få människor utan funktionshinder att slappna av och känna sig mer bekväma. Hon berättar om en vän till henne som inte är funktionshindrad:

Jag har en nära vän och det skulle vara halloweenfest och då sa han: du Moa, Du kan ju vara alkis, du går ju så dåligt ändå, du behöver inte klä ut dig, och folk gapskrattade och han visste att jag inte tog illa upp, så länge man vet var man har varandra kan man häva ur sig vilka förolämpningar som helst (Moa)

Detta är något som även Goffman belyser, hur den stigmatiserade medvetet försöker bryta isen när han är i blandat sällskap, genom att tala om sitt tillkortakommande på samma sätt som han gör när han är tillsammans med sina egna. Genom att visa ett visst lättsinne kan han minska spänningen och på så sätt hjälpa de normala som har svårt för att bortse från hans tillkortakommanden (Goffman 1963). Många gånger är det rädsla inför det okända som får människor att reagera och dra sig undan, menar Henrik.

Det står i bibeln till och med, eller i skrifter som är flera hundra år gamla, att människan alltid har fruktat det som är annorlunda (Henrik)

Efter hand finner den stigmatiserade att det ändå finns människor som är sympatiskt inställda till honom, och det är först och främst de som har samma stigma som han själv har. Då deras egen erfarenhet gör att de vet hur det är att ha detta stigma, kan den stigmatiserade få hjälp och moraliskt stöd från personer som verkligen ser honom som den han är (Goffman 1963).

Det förstår jag nu, tiden på riksgymnasiet var en bra tid för jag fick ju vänner som verkligen var vänner och även en insikt om mina egna begränsningar och möjligheter. Det här klarar jag, det här klarar jag inte, varför är det så svårt. Det hjälpte mig jättemycket och att lära mig tackla mina svårigheter, mer strategier för att klara av saker (Moa)

Gustavsson tar i sin bok *Inifrån utanförskapet* (2001) upp viktiga skäl till varför personer med funktionsnedsättning gärna söker sig till likatänkande. Dels är det viktigt att få bekräftelse på att de faktiskt i grunden är vanliga människor med samma rättigheter, drömmar och ambitioner, och dels deras gemensamma erfarenheter av att vara i behov av samhällets stöd och service.

6. Sammanfattning och slutdiskussion

När jag påbörjade den här uppsatsen ställde jag mig lite frågande till om integrering av elever med funktionsnedsättning alltid är att föredra i alla sammanhang, om det inte istället kan leda till en känsla av att alltid vara annorlunda än normaliteten. Jag ville göra en jämförelse med hur ungdomar som gått både integrerat och segregat på ett riksgymnasium upplevde för- och nackdelar med respektive skolform. Mina första tankar om riksgymnasiet och dess verksamhet var att det kändes segregat snarare än integrerat genom förekomsten av speciella skolor enbart för funktionshindrade, nästan som gamla tiders institutioner. Under uppsatsens gång har jag delvis fått omvärdera mina tidigare föreställningar om riksgymnasiet.

De resultat som jag redovisar är baserade på fem personers upplevelser och erfarenheter och hade kanske sett annorlunda ut om jag kompletterat mina intervjuer med en enkätundersökning, som gett en ökad bredd. Detta har inte varit möjligt att utföra på grund av tidsbrist, men jag anser ändå att intervjuerna har gett svar med djup och relevans för mitt syfte och mina frågeställningar.

Sammanfattningsvis har denna studie visat på ett flertal olika faktorer som påverkade respondenternas val till gymnasieskola och vilken skolform de valde att gå på riksgymnasiet. Vikten av att ha någon att identifiera sig med och som förstod dem på ett sätt som de kanske inte upplevt i grundskolan, och samtidigt en önskan om att inte bli särbehandlade och kategoriserade på grund av sin funktionsnedsättning. Detta framkom tydligt när det gällde de lägre krav samtliga respondenter upplevde att det ställdes på dem i Rh-klassen. Att inte ha så höga förväntningar på sig kan, som Goffman uttrycker det, öka stigmatiseringen och känslan av särbehandling hos eleven, vilket också var en av anledningarna till att respondenterna valde att läsa de flesta ämnen i storklass och därigenom få visa att de kan prestera normalt. Andra faktorer som påverkade ungdomarnas val att läsa i storklass var att få kamrater som inte var funktionshindrade. Detta visar om igen på viljan av att inte bli kategoriserad som funktionshindrad, att det inte ska läggas för mycket fokus på funktionshindret utan att de vill bli sedda som vanliga, ”normala” ungdomar med tankar, känslor och framtidstro precis som alla andra.

Några fördelar som framkom med att gå i Rh-klass jämfört med storklass är, enligt respondenterna, ett lugnare studietempo och att inte vara den enda funktionshindrade i klassen. Men det kan också ses som en nackdel, om elever med funktionshinder istället, som Moa uttryckte det, ”klumpas” ihop och blir hänvisade till varandra, vilket i sin tur kan försvåra interaktionen mellan elever med och utan funktionshinder. Som respondenterna i intervjun påpekade är det oftast upp till dem själva att ta kontakt med de andra eleverna. Det kan bero på att elever utan funktionshinder känner en osäkerhet och rädsla inför det som är annorlunda, vilket även visade sig i hur respondenterna upplevde att de blev bemötta av de andra eleverna.

Vilken skolform är då att föredra? Att som funktionshindrad gå integrerad i storklass och kanske känna sig annorlunda, stigmatiserad och aldrig ”normal”? Eller att gå segregerad i Rh-klass och visserligen känna sig ”normal” bland de sina, men bli kategoriserad av de övriga på skolan som ”en i handikappklassen”? Respondenternas svar ger en bild av människans komplexitet och ambivalens där det bästa, enligt respondenterna, är att ha en fot i varje ”skolvärld”.

I slutet av intervjun frågade jag respondenterna vad de nu med facit i hand tycker om riksgymnasiet och dess skolform:

Även solen har sina fläckar, men alltså det är ju mycket som är bra med riksgymnasiet och så länge man inte kan se att kommunerna långsiktigt jobbar och att det är hållbart framförallt, så tycker jag att man ska ha kvar riksgymnasierna, men kan alla Sveriges 290 kommuner visa att de kan göra det här på ett hållbart sätt då tycker jag absolut att man kan lägga ner riksgymnasierna. Det blir som en skyddad verkstad, med ett enormt skydds nät med arbetsterapeut, sjukgymnast, psykolog, kontaktpersoner (Tomas).

Moa menar att det blir en radikal förändring när man sen slutar riksgymnasiet och ska ut i verkliga livet.

Idag kan respondenterna sammanfatta åren på riksgymnasiet som en mestadels positiv tid i livet, men som Henrik säger så har det också "varit tufft med mycket tårar bakom". Elin och Karin håller med och menar samtidigt att de lärt sig av problemen och blivit starkare.

6.1 Egna reflektioner

Har min undersökning väckt några nya frågeställningar som inte framkommit i tidigare forskning? Det som förvånade mig lite var att respondenterna kände sig mer särbehandlade i den segregerade klassen än i den vanliga klassen och att själva utbildningsnivån var viktigare än känslan av samhörighet med andra i liknande situation. Respondenternas upplevda kravnivå i Rh-klassen har fått mig att fundera över det som rektorn poängterade om att anpassa undervisningen utifrån varje elevs önskan. Då bör det också finnas möjlighet för eleverna att vid behov läsa i mindre grupp, men ändå i den vanliga klassen tillsammans med icke funktionshindrade elever som också har behov av extra stöd i något ämne. En sådan möjlighet skulle kunna resultera i en känsla hos eleverna av att studera på lika villkor som de andra och att det inte ställs lägre krav och förväntningar på dem bara för att de har ett funktionshinder. Finns det i så fall speciallärare tillgängliga även i vanliga klasser som är insatta i elevers olika funktionsnedsättningar och förutsättningar, eller är det på grund av brist på lärarkompetens och stödresurser i den vanliga klassen som eleverna automatiskt hänvisas till Rh-klass? Mina intervjupersoner nämnde enbart Rh-klassen som alternativ om de behövde extra stöd i något ämne. Enligt Martinsson(2008b) kan inte skolor erbjuda elever i vanlig klass tillräckliga stödresurser, utan dessa resurser går till elever i specialklass, vilket innebär att elever med funktionshinder blir segregerade för att de behöver det extra stödet. Rektorn svarade lite kryptiskt när jag ställde frågan (se bilaga 2 fråga 4) och menade att det finns alla

möjligheter att anpassa studierna efter varje elevs behov även i vanlig klass. Då undrar jag: Får *eleverna* information om denna valmöjlighet som jag tycker känns oerhört viktig med tanke på respondenternas upplevelser av särbehandling i Rh-klassen?

I SIT's undersökning(Hägnesten 2006), togs frågan upp varför inte alla elever med grava rörelsehinder väljer att studera på riksgymnasiet. Jag frågar mig istället varför dessa elever är *tvungna* att välja riksgymnasiet. Med tvungna i det här sammanhanget menar jag inte att vara tvingad till något, eftersom studier på gymnasienivå är frivilliga, men vilka är egentligen alternativen för dessa ungdomar om inte hemkommunernas skolor kan erbjuda dem en fullvärdig och tillgänglig utbildning?

Eftersom samhället fortfarande ser ut som det gör, med sina fastställda normer som man helst inte ska avvika ifrån, kan jag därför ändå tycka att det är bra att kunna erbjuda elever med funktionsnedsättning en skola som Riksgymnasiet som verkar arbeta utifrån elevers individuella förutsättningar.

Min framtidsvision om en skola för alla skulle vara en skola där det var självklart att alla studerade tillsammans, där allting var tillgängligt för alla i alla bemärkelser, fysiskt, pedagogiskt, psykosocialt, där man inte ens reflekterade över om någon var annorlunda eller avvikande, där de orden inte ens existerade.

Och ändå kan vi inte låtsas att de orden inte existerar, vi måste acceptera och se begränsningar hos alla människor, alla är inte "normala". Eller kanske är det precis det vi är, eftersom det absolut mest normala måste vara att inte vara perfekt. Som Tomas sa: "Även solen har sina fläckar", och alla har vi egenskaper och egenheter som för andra betraktas som avvikande.

Jag avrundar mitt examensarbete med ett citat av författaren Pernilla Glaser:

Om inte det grundläggande förhållningssättet i vår gemensamma kultur är den att annorlundaskap är någor vi alla delar, att det utvecklar oss som tänkande och kännande varelser mer än något annat, så blir aldrig något system annat än ett utsorterande, icke inkluderande. Det största funktionshindret för människor med eller utan diagnoser, är fortfarande andra människor (Höglin 2009 s 11).

Referenslista

Aspers, Patrik (2007) *Etnografiska metoder: att förstå och förklara samtiden*. Malmö: Liber AB

Blom, Björn, Morén, Stefan & Nygren, Lennart (red) (2006) *Kunskap i socialt arbete: om villkor, processer och användning*. Stockholm: Natur och Kultur

Boethius, Gunilla (2009) ” Livet är ingen beställningsvara” i *Rörelse* Riksförbundet för Rörelsehindrade Barn och Ungdomar nr. 4, s 5

Brodin, Jane & Lindstrand, Peg (2004) *Perspektiv på en skola för alla* . Lund: Studentlitteratur.

Emanuelsson, Ingemar (2004) ” Integrering/ inkludering i svensk skola” i Jan Tossebro (red) *Integrering och inkludering*. Lund: Studentlitteratur

Fredriksson, Anna (2008) ”Alla växer av krav” i *Svensk Handikapp Tidskrift* nr. 4, s 8

Goffman, Erving (1963) *Stigma, den avvikandes roll och identitet*. Lund: Berlingska Boktryckeriet

Granath Fredrik (2009) ”DHR blir som julafton” i *Svensk Handikapp Tidskrift* nr. 8, s 7

Gustavsson, Anders (2001) *Inifrån utanförskapet- om att vara annorlunda och delaktig*. Lund: Studentlitteratur

Göteborgs – Posten (2008) ”Tillgänglighet är en mänsklig rättighet”, torsdag 20 mars s 55

Hägnesten, Toura (2006) *Det man inte har i benen får man ha i huvudet*. Specialpedagogiska Institutet : Edita Västra Aros

Höglin, Renée (2009) "Från idiot till medborgare" *Rörelse* Riksförbundet för Rörelsehindrade Barn och Ungdomar nr. 2, s 11

Iuris Humani (2009) "Svensk handikaphistoria" (elektronisk), *Human Rights Consulting* <http://www.iuris.se/viewpage.php?page=441> (2009-12-01).

Lang, Lena (1997) *Inlärningsstrategier och samspelsprocesser* Kristianstad: SISUS och Riksgymnasium Syd

Martinsson, Albert (2008a). "Komplex skolplikt" i *Svensk Handikapp Tidskrift* nr. 3, s 16-18

Martinsson, Albert (2008b) "Skolan utestänger barn med rörelsehinder"(elektronisk), *Svensk HandikappTidskrift* http://www.svenskhandikapptidskrift.se/index.php?page=archives&year=2008&news_id=310&showOnlyTags=12 (2009-12-01)

Martinsson, Albert (2008c) "Stora brister i skolornas tillgänglighet" i *Svensk Handikapp Tidskrift* nr. 6-7, s 6

May, Tim (2001) *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur

Meeuwisse, Anna, Swärd, Hans, Eliasson- Lappalainen, Rosmari & Jacobsson, Katarina (red) (2008) *Forskningsmetodik för socialarbetare*. Stockholm: Natur och Kultur

Nirje, Bengt (2003) *Normaliseringsprincipen*. Lund: Studentlitteratur

Norman, Helena (2009) "Vem är handikappad" (elektronisk), *Skolverket*
<http://www.skolverket.se/sb/d/2580/a/14657> (2009-12-12).

Nygren, Göran (2008) *Skolvardag med rörelsehinder – en etnologisk studie*. Uppsala: Uppsala Universitet

Paulsson, Karin & Stenberg, Lina (2009) *Särskild, särskiljd eller avskiljd?*. Växjö: Grafiska Punkten

RBU (2005) "Delaktighet i skolaktiviteter" (elektronisk), *Riksförbundet för rörelsehindrade barn och ungdomar* <http://www.rbu.se/start.asp?sida=8521> (2009-12-15)

Repstad, Pål (1999) *Närhet och distans*. Lund: Studentlitteratur

Skolverket (1999) *Accepterad men sär-skild, en utvärderingsrapport* rapport nr 169
<http://www.skolverket.se/publikationer?id=530> (2009-12-11).

Skolverket (2003): "En skola för alla" (elektronisk) *Definition enligt WHO 1980*.
<http://www.skolverket.se/content/1/c4/17/61/nyh030204.pdf> (2009-12-05).

Skolverket (2008) "Tillgänglighet till skolors lokaler" (elektronisk), *Skolverkets tillgänglighetsundersökning* rapport nr 317 <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2073> (2009-12-02).

SOU 1996:167 *Gymnasieutbildning för vissa ungdomar med funktionshinder*. Stockholm: Norstedts Tryckeri AB

SPSM (2009) "Riksgymnasier" (elektronisk), *Specialpedagogiska skolmyndigheten*
<http://www.spsm.se/Skolor/Riksgymnasier/> (2009-12-13)

Svenska Uneskorådet (2006) *Salamancadeklarationen och Salamanca + 10*
www.unesco.se/Bazment/Alias/Files/?Salamanca_sju (2009-12-18).

Söder, Mårten (2003) "Bakgrund" i Bengt Nirje red.: *Normaliseringsprincipen*. Lund: Studentlitteratur

Tielman, Sanna (2003) *Handikappning & Normalisering*. Uppsala: Universitetstryckeriet

Tossebro, Jan (2004) "Introduksjon- integrering og inkludering, historikk og politik" i Jan Tossebro (red) *Integrering och inkludering*. Lund: Studentlitteratur

Vetenskapsrådet (1990) *Forskningsetiska principer inom humanistisk- samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Elanders Gotab

Wallin, Annika (2009a) "Habilitering på skoltid" i *RG-tidningen* nr. 8, s 18

Wallin, Annika (2009b) "Vad är riksgymnasiet" i *RG-tidningen* nr. 8, s 4

Östnäs, Anders (2007) "Norm och normalisering inom handikappvetenskap och handikappidrott" i Kerstin Svensson(red) *Normer och normalitet i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur

Bakgrundsuppgifter

1. Ålder?
2. födelseort?
3. nuvarande boendeort?
4. boendeform - egen bostad/ elevhem?
5. Ev. (funktionsnedsättning/ diagnos?) begränsningar? Svårigheter?
6. Nuvarande sysselsättning?
  - Arbetar?
  - Studerar?
  - Arbetslös?
  - Annat?

Utbildning

7. Vad har du för utbildningsbakgrund?
  - grundskola?
  - gymnasieskola?
  - Universitet?
8. Valde du den utbildning du önskade mest i gymnasiet?
  - om nej, varför inte?
9. Har du planer på fortsatta studier?
  - Om ja, vad är viktigt för dig när du ska välja skola?
  - Fysisk tillgänglighet / social samhörighet?

Skolform

10. Har du gått i rh-klass eller vanlig klass (Storklass) på gymnasiet?
11. Vilka faktorer har påverkat ditt val? Ex. Liten klass, gemenskap med andra i samma situation, lugnare tempo?
12. Hur tänkte du då och har du samma tankar nu? Blev det som du tänkte? Skulle du göra samma val nu?
13. Vad ser du för fördelar och nackdelar med att gå i integrerad (inkluderande storklass) respektive segregerad (rh) klass?
14. På grund av att man går ett år längre i rh-klass, menar en del att det ställs lägre krav på elever i rh-klass, att de kan "lata" sig mer. Hur ser du på det?

Social identitet

15. I vilken utsträckning umgås riksgymnasieelever med ungdomar utan funktionsnedsättning? Allmänt på skolan? Om ni utgår från er själva? Under och efter skolan?
16. Är det skillnad om man går i rh-klass eller vanlig klass? Har man fler kompisar utan funktionsnedsättning om man går i vanlig klass eller håller de sig för sig själva?
17. Hur tror du att andra elever uppfattar dig? Andra funktionshindrade och elever utan funktionshinder. Tror du att de ser funktionshindret eller dig?
18. Hur upplever du att lärare och övriga elever bemöter dig?
Har du något konkret exempel eller någon speciell situation där du känner dig särskiljd från de andra?

1. Finns det möjlighet för alla elever att uppnå de nationella målen?
Vilka individuella anpassningar kan göras?
2. Ställs det samma krav på alla elever oavsett om de går i Rh-klass eller vanlig klass?
3. Får elever från tidigare särskola söka till riksgymnasiet?
4. Om en elev med funktionsnedsättning behöver extra stöd i något ämne, går de då automatiskt i Rh-klass med bara funktionshindrade, eller kan de gå i mindre grupp tillsammans med icke funktionshindrade?
5. Krävs det speciell utbildning av lärarna för att undervisa i Rh-klass?